TÜRİYE'DE SOSYOLOJİ

Meşrutiyet Dönemi Düşünce Akımları

ÜNİTE 2

Ahmet ERTÜRK

aofdestek.net

1) MEŞRUTİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCE AKIMLARI

⇒ İkinci Meşrutiyet dönemi fikir akımları Osmanlının dağılmasını önleme kaygısından doğmuştur.

⇒ Osmanlı toplumunu bir arada tutan en güçlü bağ keşfedilmeye ve geliştirilmeye çalışılmıştır.

2) İkinci Meşrutiyete Kadar Yenileşme Hareketleri

⇒ Osmanlı Devleti Batılı devletler karşısında ilk olarak 1699 yılının başında yapılan *Karlofça Antlaşması* ile resmen toprak kaybetmiştir.

⇒ Kaybetme duygusu yenileşme hareketlerinin temel hareket noktası olmuştur.

⇒ Bu nedenle Osmanlı, yenileşme adına ilk adımlarını kitap basımcılığı ve askerlik alanlarında atar.

⇒ Matbaa Osmanlı topraklarına getirilmiş ve yenileşmenin ilk sembollerinden biri olmuştur.

⇒ İlk olarak 1639 yılında İstanbul'a getirilen matbaa bu dönemde kullanılma şansı bulamamış ama matbaanın 1726 yılında *İbrahim Müteferrika* tarafından kurulması ve kullanılmaya başlaması önemli bir dönüm noktası olmuştur.

⇒ Yenileşme hareketlerinin asıl amacı Osmanlı Devleti'nin Batılı güçler karşısında yaşadığı mağlubiyetlerden kurtulması ve devletin ayakta tutulmasıdır.

⇒ Bilim ve teknolojide ilerleyen Batı dünyası aynı zamanda siyasi ve kültürel üstünlüğü de ele geçirmiştir.

⇒ Osmanlı yönetimi ve aydınları bu ilerleme karşısında çare aramaya başlamışlardır.

⇒ Bu çare girişimlerinin en köklü adımları devlet kurumlarının tamir ve tadil edilmesi alanında yapılır.

⇒ Batı dünyasında gelişmeleri kökten etkileyen teknolojik icatların başında gelen matbaa ilk sırada gelir.

⇒ Matbaanın Avrupa'da skolâstik düşünceyle mücadelede ve modern düşüncelerin yayılmasında önemli etkisi olmuştur

⇒ Bilginin ve düşüncenin topluma yayılması matbaa ile kolaylaşmaktadır.

⇒ Yazılı eser üretmek son derece önemli bir adımdır.

⇒ *İbrahim Müteferrika* Türk dilinde matbaanın kurucusu olarak ve ilk Türkçe kitap bastıran kişi olarak sembolleşmiştir.

⇒ Osmanlı döneminde yenileşme hareketleri içinde hem basımcılık hem de yenilikçi düşünceleri bakımından öne çıkan isimlerden birisi olmuştur.

⇒ İlk etapta dini kitapların basımına izin verilmemiş, daha çok kültürel nitelikli (tarih, coğrafya, dil, askerlik gibi) eserler basılmıştır.

⇒ Osmanlının yenileşme adımlarından birisi de askerlik alanında olmuştur.

⇒ Dış koşulları da eklediğimiz zaman askerî alanda yenileşme ihtiyacı elzem olmuştur. Bu amaçla 1794 yılında *Nizam-ı Cedid* ordusunun kurulması önemli bir girişimdir.

⇒ Bu çalışmaların en önemli adımı olarak 1839 yılında ilan edilecek *Tanzimat Fermanı* ülkenin geleceğini doğrudan etkileyecektir. Çağdaşlaşmanın en önemli sembollerinden birisi de Tanzimat olmuştur.

⇒ *Tanzimat Fermanı,* Batı dünyası karşısında devletin boyun eğmek zorunda kaldığı ve Türk egemenliğinin zayıflamasına yol açan bir dönüm noktasıdır.

⇒ Tanzimat'ın devamı mahiyetinde Hattı Hümayun'un okunması ile ilan edilen *Islahat Fermanı* sonrası (1856) karşılaşılan fiili problemler, Osmanlı münevverleri tarafından doğrudan ele alınmaya başlanmıştır.
⇒ Yaşanan sosyal problemlerin çözümü konusunda bir takım fikirlerin ileri sürülmesine yol açmıştır.
⇒ *Garpçılık, Osmanlıcılık, İslamcılık* ve *Türkçülük* bu fikir akımlarından belli başlılarıdır.
⇒ Çoğu zaman bu fikir akımlarının içice ele alındığı gözlenir.
⇒ Tanzimat Fermanı, Osmanlı devlet ve toplumsal hayatında büyük bir dönüm noktası olarak kabul edilir.
⇒ Bu ferman ile padişah, yönetimde kendi iradesinin sınırlanmasını kabul etmektedir.
⇒ Tebasının can, mal, namus korunurlu¤unu iradesinin dışında kanunların yargılarına bırakmaktadır.
⇒ Hükümet yönetiminin, kendi iradesine göre değil, temel ilkeler olarak nitelendirilen ölçülerle yapılacak kanunlara göre olmasını kabul etmektedir
⇒ Bu belge Osmanlı Devletinde yenilik hareketlerinin yasal zemini bakımından önemli bir noktayı gösterir.
⇒ Batı dünyasında şekillenen çağdaş devlet ve toplum düzenlerine uyum sağlayabilecek yeni düzenlemelerin zeminini oluşturur.
⇒ Meşrutiyete, hatta Cumhuriyete giden yol buradan geçer.
⇒ Osmanlı topraklarında özgürlük ortamı doğar.
⇒ Bu durum aynı zamanda çağdaş Türk düşüncesinin şekillenmesini sağlayan ortamı yaratmıştır.
⇒ Devletin yeniden tanzim edilmesi anlamında Tanzimat Fermanının yayınlanması, Osmanlı Devleti'nde yenileşmenin Batılılaşma biçiminde yürütülmesinin göstergesidir.
⇒ Devlet bir taraftan yeniden şekillendirilmeye çalışılırken, bir taraftan da Avrupa'da gelişen hürriyet, eşitlik, demokrasi gibi anlayışlar yayılmaya başlamıştır.
⇒ Bu anlayışların en büyük etkisi Osmanlı egemenliğindeki farklı milletler ve azınlıklar üzerinde olmuştur.

3) İkinci Meşrutiyet Dönemi Düşünce Ortamı

⇒ 1876 yılında *Kanun-ı Esasi*'nin kabul edilmesiyle başlayan I. Meşrutiyet, ülkede hak ve hürriyetler konusunda önemli bir gelişme sağlamıştır.
⇒ *Jön Türklerin* (Yeni Osmanlıların) öncülüğünde yeniden hürriyet ortamına kavuşmak için mücadeleler verilmiş ve 2. defa *Meşrutiyet* kabul edilmiştir.
⇒ İkinci Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı toplumunda önemli gelişmelerin habercisi ve tetikleyicisi olmuştur.
⇒ Özellikle özgür düşünce ortamı ülkede fikir akımlarının beslenmesini sağlamıştır.
⇒ Türkiye belki de tarih boyunca en yoğun fikir tartışmalarını bu dönemde yaşamıştır.
⇒ Bu dönemde aktif rol oynayan, özellikle Avrupa'dan etkilenerek yenilik hareketlerine destek veren ve öncülük yapan aydınlara *Jön Türkler* veya *Yeni Osmanlılar* tabiri kullanılmıştır.
⇒ Osmanlı tarihi açısından Batılı anlamda ilk anayasa olan Kanun-i Esasi ve parlementer sistem olan Meşrutiyet, büyük bir ümit kaynağı olmuştur.
⇒ Jön Türklere göre Meşrutiyet hem Müslümanlığa, hem de akla uygundur.

aofdestek.net

⇒ Çağdaş devletler temsilcilerini parlamentolarına borçludur. İslamın meşveret ilkesi bu yöntemle gerçekleşebilir
⇒ Osmanlı aydınları Meşrutiyet ilan edildikten sonra fikirlerini çeşitli gazete ve dergilerde daha serbest bir şekilde yayımlamışlardır.
⇒ istanbul'da 1909 yılı 31 Mart vakasına kadar 313 gazete ve derginin yayımlandığı tespit edilmektedir.
⇒ Zamanın modern medya araçları olarak öne çıkan bu yayınlardan bazıları şunlardır: Meşveret, Mizan, Osmanlı Gazetesi, şurayı Ümmet gibi gazeteler ve şikaya, şark ve Garb, Musavve, Mecmua-i Kemal, içtihat gibi dergiler.
⇒ Bu dergi ve gazeteler Meşrutiyet döneminde, bilgi akışının, fikir tartışmalarının ve üretiminin ne kadar yoğunlaştığını gösterir.
⇒ ikinci Meşrutiyet döneminde Osmanlı ülkesi 3.272.000 kilometrekare yüzölçüme sahiptir
⇒ 30 milyon insan yaşamaktadır.
⇒ Halkın yüzde sekseni köylerde tarım ve hayvancılık ile geçimini sağlamaktadır
⇒ Ekonomi kötü durumdadır.
⇒ Sanayileşme ve ticaret en zayıf noktadadır.
⇒ Devlet dış borçla yürütülmektedir.
⇒ Kalkınma hamlesi yapacak güç yoktur.
⇒ Toplum geri kalmış ve sefalet içinde görünmektedir.
⇒ Bunun yanı sıra Osmanlı Devletine karşı iç ayaklanmalar başlamıştır.
⇒ Meşrutiyet bunlara çözüm ümidiyle getirilmiş olmasına rağmen gün geçtikçe büyük çalkantılara ve tartışmalara sebep olacaktır.
⇒ Bu durum düşünce hareketlerini de doğrudan etkileyecektir.

a) Osmanlıcılık

⇒ Meşrutiyetin dayandığı en güçlü düşünce ittihad-ı Osmanî adı verilen Osmanlı halkları arasında birlik oluşturmaktır.
⇒ Bu düşünce Tanzimat döneminde gelişen ve Jön Türkler tarafından savunulan Osmanlıcılık fikir akımıdır.
⇒ Birinci Meşrutiyet'in ilanında kabul edilen Kanun-i Esasi ile yeniden Osmanlı tebasına yasal haklar verilerek yönetimde söz sahibi olmaları yolu açılmıştır.
⇒ Osmanlı Devlet yapısında bir devrimdir.
⇒ Osmanlı yönetiminin bunu kabul etmesinin iki temel gerekçesi vardır.
   I. Birincisi Batılı devletlerin baskısı
   II. ikincisi Osmanlı tebaasını bir arada tutma isteğidir. Meşrutiyet bir anlamda Osmanlıcılığın pratik uygulamalarından birisidir
⇒ Osmanlıcılık hem siyasi partilerin hem de Meşrutiyet'in siyasal amacı ve ideolojisi olmuştur.
⇒ Osmanlıcılık ile devlet içindeki bütün milliyetler tatmin edilerek bağlılıkları pekiştirilmek istenmiştir.
⇒ Yeni bir millet ve vatandaşlık tanımlaması yapılmıştır.
⇒ Devletin yönetimini üstlenen ittihat ve Terakki, Osmanlıcılığı temel alarak, *unsurlar birliğine* (ittihad-ı anasır) önem vermiş, Osmanlı ülkesini bir *"vatan-ı umumi"*(genel yurt) olarak kabul etmiştir.
⇒ İslamcılık ve Türkçülük düşüncesi devlet yönetiminde kullanılmaya başlamıştır.
⇒ Bu düşüncelerin her biri temsilcileriyle beraber gelişmiş, ikinci Meşrutiyet'in ve Türk siyasi düşünce tarihinin en önemli akımları haline gelmişlerdir.

⇒ dönemin en önemli sorunu *"millet nedir, milletlerin temel niteliği nedir"* üzerinde yoğunlaştı.

b) Batıcılık/Garpçilik

⇒ Batılılaşma hareketinde ilk göze çarpan aydınlar arasında, özellikle edebiyat sahasında *şinasi, Ziya Paşa* ve *Namık Kemal* sayılabilir.

⇒ Bu aydınlar son derece vatansever bir Batıcılık düşüncesine sahiptirler

⇒ Osmanlı imparatorluğu'nun bütünlük içinde hayatını sürdürmesi oldukça zor görünmektedir.

⇒ imparatorluğu oluşturan farklı özelliklere sahip insan grupları arasında birlik oluşturmak en önemli problemdir.

⇒ Bu problem üzerinde zihin yoran bu dönemin düşünürleri hareket noktaları bakımından üç grupta toplanmışlardır. Bu bakımdan *ikinci Meşrutiyet fikir akımları* dendiği zaman *Osmanlıcılık, islamcılık* ve *Türkçülük* anlaşılmaktadır.

⇒ Temel problem ilerleyen Batı Uygarlığı karşısında geri kalmışlıktır.

⇒ Lale Devrinden beri fark edilen bu geri kalmışlık durumunun en önemli sebebi, Batıcılar tarafından Avrupa uygarlığından kopuk kalmaya bağlanır.

⇒ "Müslümanlar, *Osmanlılar ve Türkler neden geri kalmışlardır?*" sorusu zihinleri meşgul eder.

⇒ Bu soruya verilecek en kestirme cevap islam dininin bu geri kalmışlığa sebep olduğu iddiasıdır ki aralarındaki en büyük tartışmanın odağı olur.

⇒ Türkiye'de materyalizmin ve pozitivizmin temsilcisi olan isimlerdir. Bunların en tanınmışlarından birisi *Abdullah Cevdet*'tir.

⇒ Abdullah Cevdet Geri kalmışlığımızın sebebini islam dininin devlet ve toplum üzerindeki etkisine bağlamıştır.

⇒ Abdullah Cevdet'e göre: "Geri kalmışlığımızın sebebi Asyalı kafamız, yozlaşmış geleneklerimizdir.

⇒ Onlara göre Batıdan gelen her şey ileri, doğudan gelen her şey geri idi.

c) İslamcılık

⇒ Abdullah Cevdet'in aşırı Batıcılığına karşı koyan önemli kalemlerden birisi *Said Halim Paşa* olmuştur. islamcı görüşün ileri gelen düşünürlerinden birisi olan Said Halim Paşa'ya göre dinler hiçbir ilerlemeye engel değildir

⇒ Üstelik akıl dini olan islamlık geçmişte en güçlü ve ileri uygarlıkların doğmasına sebep olmuştur

⇒ Ne Hristiyanlık Avrupalıların ilerlemesine ne Budizm Japonların ilerlemesine engel olmuştur.

⇒ Müslümanların ilerlemesine asıl engel, islam dışı inançların dini inanç gibi yerleşmiş olmasındadır.

⇒ islamcılık düşüncesinin temel iddiası, Müslümanlar coğrafya, kültür ve milliyet farkı gözetmeksizin bir bütündür ve dünyada büyük bir birlik oluşturarak yönetilmeleri gerekir.

⇒ İkinci Meşrutiyet döneminde islamcılığın merkezi *Sebilürreşad Dergisi* olmuştur.

⇒ Sebilürreşad islamcıların bir araya geldikleri ve düşüncelerini yazdıkları bir okul olmuştur.

⇒ Önemli yazarları arasında *Eşref Edip, Mehmet Akif, Aksekili Hamdi, izmirli ismail Hakkı, Ahmet Naim* sayılabilir

d) Türkçülük/Turancılık

⇒ Türkçülük fikir akımı Tanzimattan sonra ortaya çıkan modernleşme ortamında yeşermeye başlamıştır.

⇒ şinasi, *Tasfiri Efkâr* ismiyle çıkardığı gazetesinde Türkçeyi kullanmak suretiyle ilk edebî Türkçüler arasında yer aldı.
⇒ *Ziya Paşa,* şinasi'den sonra açıkça Türkçülükle ilgili edebî görüşlerini kesin bir şekilde dile getirdi.
⇒ Fakat ilmî tetkikleriyle Türkçülük fikrini daha ciddi bir çığır haline getiren *Ahmet Vefik Paşa* oldu.
⇒ şinasi, Ziya Pafla ve Ahmet Cevdet Paşa'dan başka, tarih araştırmalarıyla *Mustafa Celalettin Paşa* bu harekete önderlik etmiştir.
⇒ Ali Suavi de eserlerinde sürekli Türkçülüğe temas eden aydınlar arasında yer almaktadır
⇒ Türkçülüğün siyasi şekil alması ikinci Meşrutiyet döneminde söz konusu olmuştur.
⇒ Osmanlı içinde şimdiye kadar kimliğini ön plana çıkarmayan Türkler arasında bir milli heyecan ve şuurlanma yaratılacaktır.
⇒ Birlik oluşturulacak Türklerin yaşadıkları coğrafyalar esas alınarak bir vatan tanımlası yapılarak *Turan* ismi verilir.
⇒ Türkçülüğün fikir meydanı ise Türk Yurdu dergisi idi.

4) FİKİR AKIMLARI VE SOSYOLOJİNİN GELİŞMESİ

⇒ **BURAYI YAZ SONRA OKU**

aofdestek.net